

Social Enterprise คือ “นวัตกรรมแห่งการให้”

วรากรณ์ สามโกเศศ

วันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2552

หน้า 6

Social Enterprise เป็นคำที่โลกจะได้ยินอีกมากในอนาคตอันใกล้ ขอเขียนวันนี้ขอใช้บางส่วนของคอลัมน์ “อาหารสมอง” ที่ผมได้เขียนลงในมติชนสุดสัปดาห์เมื่อเร็วๆ นี้ มานำเสนออีกครั้งเพราะเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญของสังคม เหตุที่สำคัญเพราะเกี่ยวกับ “การให้” ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับสมาชิกของมนุษยชาติ

มิใช่เฉพาะการได้รับเท่านั้นที่ทำให้บุคคลมีความสุขเพิ่มขึ้น การให้ก็ก่อให้เกิดความพอใจและความสุขได้เช่นกัน ปัจจุบันในยุโรปและอเมริกาเกิดขบวนการ “การให้” ของภาคเอกชน ในรูปแบบที่ไม่เคยมีมาก่อนอย่างน่าสนใจยิ่ง

CSR (Corporate Social Responsibility) เป็นที่รู้จักในสังคมไทยมานานพอควร บริษัทเอกชนบริจาคเงินเพื่อสาธารณประโยชน์ และ/หรือจัดทำโครงการเพื่อสังคม เช่น ปลูกป่า จัดค่ายเยาวชน ประกวดวรรณกรรม โครงการรักการอ่าน โครงการรักสิ่งแวดล้อม ฯลฯ คือสิ่งที่เรียกว่า CSR ของบริษัทเอกชน โดยอยู่บนฐานความคิดว่าธุรกิจเอกชนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้นจำเป็นต้องตอบแทนสังคม (“คืนกำไรให้สังคม”) ด้วยการเสียสละเงินทอง ตอบแทนสิ่งดีงามคืนให้สังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ดี ใช่ว่าทุกคนจะเห็นพ้อง นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลมีชื่อของโลก Milton Friedman บอกว่าธุรกิจเอกชนไม่มีงานอะไรไปยุ่งกับการตอบแทนสังคมหน้าที่หลักคือสร้างกำไรตอบแทนให้ผู้ถือหุ้นตามบทบาทหลักของตนเอง การบริหารอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใสก็ถือว่าเป็น CSR งานที่ทำให้สังคมเป็นหน้าที่ขององค์กรอื่นที่เขาทำหน้าที่กันอยู่แล้ว

ปัจจุบันมีผู้เห็นคล้อยตาม Friedman น้อยลง โดยเฉพาะ

ในสถานการณ์ Climate Change ดังปัจจุบัน ข้อถกเถียงก็คือทุกคนต้องรับผิดชอบต่อโลกและสังคม ธุรกิจเอกชนคือส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้น จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงงาน CSR ไปได้

ถึงแม้ CSR จะดำเนินไปได้อย่างดีในหลายประเทศในโลก แต่ใน 5-6 ปีที่ผ่านมาคนจำนวนมากในยุโรปและอเมริกาเห็นว่ายังไม่เพียงพอ จำเป็นต้องมีรูปแบบใหม่ของ “การให้” จากภาคเอกชนที่มีประสิทธิภาพกว่า CSR นั่นก็คือการจัดตั้งองค์กรที่มีชื่อเรียกว่า Social Enterprise ขึ้น

Social Enterprise (SE) คือธุรกิจเอกชน ซึ่งทำมาค้าขายเหมือนธุรกิจทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์ 3 อย่างควบคู่กันไป คือ (ก) สร้างกำไร (ข) มุ่งสร้างสังคม (ค) สนับสนุนสิ่งแวดล้อม หรือที่เรียกว่า Triple Bottom Line

SE ไม่มุ่งกำไรสูงสุด หากมุ่งสร้างกำไรเพื่อนำมาใช้เพื่อประโยชน์ของสังคม SE คือ องค์กร “Not-For-Profit” ในความหมายที่กำไรไม่ต้องแบ่งสรรคืนให้เจ้าของทุน (เพราะเจ้าของทุนไม่ปรารถนา หรือในบางกรณีพิเศษจริงๆ ก็มีการแบ่งสรรคืนบ้าง) หากนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์หลักคือ “การให้” แก่สังคมเพื่อสร้างสรรค์

ในอังกฤษ ลักษณะ 3 อย่างที่ทำให้องค์กรหนึ่งเป็น SE ก็คือ (1) ผลิตสินค้าและและบริการหรือค้าขายโดยแสวงหากำไร (2) มีวัตถุประสงค์ของการตั้งขึ้นมาอย่างชัดเจนเพื่อสังคม เช่น สร้างงานเพื่อชุมชน หรือฝึกฝนทักษะของชุมชนหรือ จัดหาบริการให้แก่ชุมชน ฯลฯ (3) ความเป็นเจ้าของนั้นไม่ถูกผูกขาด หากกระจายกันไปในกลุ่มของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ลูกค้าบริษัท ชุมชน ฯลฯ กำไรถูกแบ่งสรรกลับคืนเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมหรือชุมชน

กล่าวโดยสรุปก็คือ Social Enterprise เป็นธุรกิจเอกชนที่ผลิตหรือค้าขายโดยแสวงหากำไรแต่ไม่ใช้สูงสุด โดยกำรนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสังคม ซึ่งต่างจาก CSR

ที่เป็นโครงการเพื่อสังคมของธุรกิจที่แสวงหากำไรสูงสุด

ในอังกฤษเรียกองค์กรที่เป็น Social Enterprise นี้ว่าอยู่ใน Third Sector (First Sector คือ ภาครัฐ ส่วน Second Sector คือธุรกิจเอกชนปกติ) หรือ Social Economy ในนัยยะหนึ่งก็คืออีกทางเลือกหนึ่งของระบบเศรษฐกิจนอกเหนือไปจาก 2 แนวทางที่รู้จักกันคือระบบเศรษฐกิจทุนนิยม และระบบเศรษฐกิจที่รัฐกำกับควบคุม (สังคมนิยมหรือคอมมิวนิสต์)

อังกฤษจะเป็นประเทศที่ก้าวหน้าในเรื่อง Social Enterprise มาก หลังจาก คำว่า SE เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1978 โดย Freer Spreckley และในปี 1997 ก็เกิดองค์กรชื่อ Social Enterprise Partnership ขึ้น

SE ในอังกฤษนั้นครอบคลุมธุรกิจของชุมชน เครดิตยูเนียน แชนชาที่ทำการค้าขายขององค์กรกุศล สหกรณ์ เงินกองทุนเพื่อการพัฒนา บริษัทตั้งขึ้นมาเพื่อสาธารณประโยชน์

SE บริสุทธิ์ก็คือประกอบธุรกิจเพื่อกำไร และนำกำไรทั้งหมดนั้นไปเพื่อสาธารณประโยชน์บางอย่างที่ตั้งใจไว้แต่แรกตั้ง เช่น การศึกษาของคนยากจน การฝึกฝนอาชีพเพื่อคนพิการ คุ้มครองสิ่งแวดล้อม สิทธิของสัตว์ หรือล่าสุดเพื่อลดสภาวะโลกร้อน

องค์กรกุศลนั้นแตกต่างจาก SE ตรงที่มีได้ประกอบธุรกิจ หากกรณีรับเงินบริจาคและบริหารทรัพย์สิน เงินทุนที่มีอยู่เพื่อสาธารณกุศล

ในอังกฤษ SE ที่สำคัญคือ Social Enterprise London ตั้งขึ้นในปี 1998 โดยความร่วมมือระหว่างธุรกิจของสหกรณ์ต่างๆ กับองค์กรพัฒนาสนับสนุนสหกรณ์ และองค์กรสนับสนุนโครงสร้างของสหกรณ์ (เช่น การฝึกฝนทักษะ ให้ความรู้ด้านการจัดการ การตลาด การเงิน ฯลฯ)

ทางการอังกฤษจัดตั้ง Social Enterprise Unit ขึ้นในกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมในปี 2002 และพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของ Office of the Third Sector ในปี 2006 เพื่อประสานและดูแล "การให้" ในรูปแบบใหม่แก่สังคมโดย Social Enterprise และองค์กรอื่นที่ไม่มุ่งหวังกำไร

SE ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีคือ The Big Issue/ กัฏดาการ

Fifteen/ บริษัทช็อกโกแลต Divide Chocolate ฯลฯ จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนอังกฤษมีถึงร้อยละ 30 ที่อยากทำงานให้ SE เพราะได้รับผลตอบแทนเหมือนภาคเอกชน แต่ทำงานที่มีความหมายกว่า นอกจากนี้ยังมีคนอังกฤษเกือบ 1.3 ล้านคน ที่เรียกตนเองว่าเป็นนักธุรกิจ SE และมี SE ถึง 62,000 แห่ง ซึ่งรวมกันแล้วมีรายได้ 27 พันล้านปอนด์ มีส่วนร่วมประมาณร้อยละ 1 ของ GDP

ชาว SE เชื่อว่า SE ก่อให้เกิดความสมดุลและความหลากหลายในเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้เกิดความยั่งยืน เกิดความพอใจในใจกลางของความเป็นชุมชน

ในปัจจุบันอังกฤษก้าวหน้าไปอีกระดับหนึ่ง โดยมีนิติบุคคลรูปแบบใหม่ที่มีชื่อว่า Community Interest Company (CIC) กล่าวคือเป็นบริษัทจำกัดรูปแบบใหม่ที่ตั้งขึ้นมาเป็นการเฉพาะเพื่อประโยชน์ของชุมชนมากกว่าเพื่อประโยชน์ของเจ้าของ CIC จะไม่ทำงานรับใช้บุคคลหรือกลุ่มบุคคล กฎหมายบังคับให้คืนร้อยละ 35 ของกำไรทั้งหมดแก่ชุมชน และคืนกำไรให้บุคคลอื่นได้เพียงร้อยละ 4 ของกำไรบวกดอกเบี้ยฐานของธนาคาร นอกจากนี้กฎหมายบังคับไม่ให้โอนย้ายกำไรและทุนที่บริษัทสะสมได้ออกจากบริษัท ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนเป็นผู้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริง

ในประเทศอื่นๆ องค์กรแบบ SE ก็เกิดขึ้นเช่นเดียวกันอีกมากมาย เช่น ในสหรัฐอเมริกา แคนาดา ฟินแลนด์ อิตาลี สาธารณรัฐเช็ก ออสเตรเลีย อินเดีย ฮองกง รัสเซีย ยูเครน ฯลฯ ในช่วงเวลา 4-5 ปีที่ผ่านมาถือได้ว่าได้เกิดรูปแบบใหม่ของ "การให้" ที่ใหญ่โตของโลก

มัชฌิมา กุณฺฐร ณ อยุธยา ในข้อเขียนแรกๆ เกี่ยวกับ SE ในประเทศไทย เรียก SE ว่า "วิสาหกิจแห่งสังคมอารยวุฒิ" หรือเรียกสั้นๆ ว่า "ธุรกิจสังคมอารยะ" ผมเชื่อว่าอีกไม่นานเราจะได้เห็น SE กันในสังคมไทย เพราะคนไทยไม่เคยอยู่ห่างไกล "การให้"

ความศรัทธาในความดีงามเป็นเมล็ดพืชที่ถูกหว่านเพาะอยู่ในใจของมนุษย์ทุกคนโดยธรรมชาติ มากบ้างน้อยบ้างแตกต่างกันไปตามการถูกรูปธรรมสั่งสอนและประสบการณ์ในชีวิตยามเมื่อเติบโตขึ้น เมื่อโลกมีระบบที่ซับซ้อนขึ้น "การให้" ก็ต้องมีการปรับตัวเป็นธรรมดา SE เป็นรูปแบบใหม่ที่กำลังมาแรงในโลกทั้งนำศึกษาและนำเลียนแบบเพราะเป็นอีกทางเลือกที่ช่วยให้สังคมของเรา น่าอยู่ยิ่งขึ้น